

*Cumhuriyet'in XX'nci yılında Yüksek İktisat
ve Ticaret Okulu adlı kitaptan - 1943*

CUMHURİYET'İN XX'NCİ YILINDA YÜKSEK İKTİSAT VE TİCARET OKULU

*Tanzimat' tan önce ve sonraki zamanlarda ticaret öğretimi Yüksek İktisat ve
Ticaret okulunun kuruluşu Meşrutiyet devrindeki gelişme hareketi –
Cumhuriyet devrinde yapılan hamleler – Okulun bugünkü durumu –
Meslekî ve teknik öğretim nizâmı içinde okulun gelecekteki ödevi*

1. TANZİMAT'TAN ÖNCE VE SONRAKİ ZAMANLARDA TİCARET ÖĞRETİMİ

Yurdumuzda ticaret öğretimi, Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'nun kuruluşu ile başlar. Maarif tarihimize göre, hiçbir öğretim müessesesinin kuruluşu mektebimizinki kadar geç ve güç olmamıştır. Bunun sebeplerini araştırırken, karşılaşılan güçlüklerin en önemlisini Osmanlı Türklerinin sosyal yaşayışında ve düşüncesinde buluruz. 16 ve 17'nci asırlarda Avrupa memleketleri halkının ticaret ve sanat hakkındaki geri ve yanlış düşüncelerinin¹ memleketimizde 18 inci ve hattâ 19 uncu asırlar boyunca halk arasında yerleşmiş olduğunu görürüz. Türk ve İslâm halkının ticaret ve sanata karşı hiçbir yakınlık göstermemeleri, fazla olarak da bu işleri kendine meslek edinenleri hoş görmemeleri yüzünden, yurdumuzda asırlarca ticaret ve sanatı kendine meslek olarak seçenlerin pek büyük bir kısmını azınlıklar ve yabancılar teşkil etmiştir. Yalnız halkımızın değil, devlet adamlarının bile ticaret hakkındaki bilgi ve düşüncelerinin pek kıt olduğu zamanlarda, çeşitli tahsil müesseselerimizin kurulmuş olmasına rağmen, neden bir ticaret

¹ Bk. L'Enseignement Commercial Superieur en France et a l'Etranger, Auguste Foubert. Paris 1922.

okulunun da bu arada açılmamış olmasının sebebini şu sözler bize pek açık olarak anlatır: “Devleti aliyye ticaretin vücud ve ademini müsavi tutar!” Bu cümle, kendisinden bir ticaret anlaşması isteğinde bulunan İspanya sefirine Osmanlı imparatorluğu hariciye nazırlarından biri tarafından verilen cevaptır.²

Böyle bir anlayış ve düşünüşün hâkim olmasına rağmen, zaman ile ticaretin çekici taraflarını gören Türk ve İslâm halkının da yavaş yavaş bu yolda çalışmağa başlaması üzerinedir ki yurdumuzda Türk ve İslâm tâcirler sınıfı güçlkle teşekkül edebilmiştir.

Umumî ihtiyaçların genişlemesi, iş hacminin artması neticesinde, Avrupa’dan Türkiye’ye ve memleketimizden Avrupa’ya mal getirip götüren Avrupalı ve müste’men tâcirler sınıfının yurdumuzda milletlerarası ticaretini kurmuş olmalarına ve bu çalışmalara sonradan Hayriye ve Kapan tâcirleri adı verilen Türk ve İslâm müteşebbislerin de katılmış olmalarına rağmen, 19 uncu asrın ikinci yarısına kadar, memleketimizde herhangi bir ticaret öğretim müessesesinin kurulmasına lüzum ve ihtiyaç görülmemiştir.

Tanzimat devrinde, fertlere tanınan serbestlik ve eşitlik hakları üzerine, ticaret alanında daha büyük bir genişlik ve çalışma başlamıştır. Gedikler kaldırılmış, herkese dilediği yerde çalışma ve ticaret yapma hakkı verilmiştir. Fakat bu rejimden en çok faydalananlar İslâm olmayan reaya ve Avrupalı tâcirler sınıfı olmuştur.

Bunun sebebi de; bu sınıf tüccarın Avrupa ile daima temas halinde olmaları, Avrupalıların dillerini, huylarını iyi bilmeleri, çocuklarını da ona göre terbiye etmeleri ve hususî surette onlara ticaret bilgisi ve zevkini aşlamış olmalarıdır.

Bu devirde memleketimiz ticareti tamamen yabancıların elinde kalmış, kapitülasyonlar yüzünden, hükûmet bu duruma ilişememiş, bu yüzden de millî tüccar sınıfı korunamamıştır. Avrupalıların dillerini

2 Bk. Osmanlı Tarihi, cilt 3. S: 1080 : Ahmet Rasim.

bilmeyen, milletlerarası ticaret bilgilerine sahip olmayan Hayriye tâcirleri de birer birer yerlerini reaya ve müste'men sınıfına bırakılarak ticaret hayatından uzaklaşmak zorunda kalmıştır.

2. YÜKSEK İKTİSAT VE TİCARET OKULUNUN KURULUŞU

Bu durum hükûmetin dikkatini çekmiş ve ilk defa olarak yurttan ticaret öğretimine ihtiyaç duyulmuştur. 1861 de Ticaret Nezareti tarafından bir ticaret mektebinin kurulması için ilk teşebbüs yapılmış ise de o tarihte mektebin açıldığına ve öğretime başladığına dair vesikalara rastlanmamaktadır.

1881 de mektebin açılması için ikinci bir teşebbüs yapılmış. Maarif Nazırı Münif Tahir Paşa, bu teşebbüsü kolayca başarmak için, maarif bütçesine yük olmayacak şekilde, ticaret erbabından ve servet sahiplerinden alınacak teberrülerle masrafların karşılanmasını teklif etmiş, fakat binasızlık yüzünden mektebin kurulması işi yine başırlamamıştır.

İki yıl sonra, Galatasaray'da, eski Mekteb-i Hukuk binasında açılmak üzere, yapılan üçüncü teşebbüste de muvaffak olunamamıştır.³

Nihayet, 16 İkinci kânun 1883 de, o zaman Ticaret Nazırı olan Suphi Paşa, Babıâlide bir konak içinde, okulu kurmağa muvaffak olmuştur. "Hamidiye Ticaret Mektebi Âlisi" adı verilen müessese idadî ve fennî olarak iki kısma ayrılmıştı. Tahsil müddeti dört yıldır. İdadî kısmında tarih, coğrafya, fizik, kimya gibi umumî kültür dersleri; fennî kısımda da ticaret riyaziyesi, muhasebe, mal bilgisi, hukuk, iktisat gibi meslek dersleri okutulmakta idi. Yabancı dil derslerine büyük ehemmiyet veriliyor, Fransızca mecburî; İngilizce, İtalyanca ve Rumca ihtiyarî olarak okutuluyordu. 30 kişilik öğretim heyeti arasında mektebin ilk kurucularından Münif Tahir Paşa ile diğer paşalar bulunuyordu. İlk yıl 95 talebe ile işe başlanmış, ikinci yıl talebe adedi 115'e çıkmıştır.⁴

³ Bk. Türkiye Maarif Tarihi, cilt 3. S:938: Osman Ergin 1941.

⁴ 1884 tarihli nizamnameye göre, mektebin talebe kadrosu 200 kişilikti. Her talebeden ayda yarım lira tahsil ücreti alınmakta, 20 fakir talebe de ücretsiz olarak okutulmakta idi.

Cuma ve Pazar günleri ders okutulmadığına göre, mektebin ğretim heyeti ile talebesinin mühim bir kısmının islâm olmayan unsurlardan teşekkül ettiği anlaşılmaktadır. Bu şekilde kurulan ‘‘Hamidiye Ticaret Mektebi lisi’’ birkaç yıl çalıştıktan sonra, maarif tarihimizde iyice aydınlatılamayan sebeplerden, bir müddet kapatılmıştır. Fakat, islâm tcirlerinin, bilgisizlik yüzünden, millî sermayelerini iyi kullanamayıp mutavassıtlara kaptırdıkları ve sık sık ifls ettikleri görüldüğünden, mektebin tekrar açılması dşnlmş, dört yıllık bir fasıladan sonra, Beyazıt’ta ikinci defa açılmıştır. Bu sefer üç yıllık bir yüksek ğretim müessesesi haline konulan mektebin ders programlarında bankalar, borsalar, şimendiferler, ticaret emtiası, muhasebe, muhabere ve büro pratik gibi derslerin Fransızca olarak okutulması kararlaştırılmıştır.⁵ Fransızca ğretimde karşılaşılan zorlukları yenmek ve talebenin yabancı dil bilgisini kuvvetlendirmek için de mahreç sınıfı adıyla, ayrıca bir ihzar sınıf açılmış, Meşrutiyete kadar bu şekilde öğretime devam olunmuştur.

3. MEşRUTİYET DEVRİNDEKİ GELİŞME HAREKETİ

Hamidiye Ticaret Mektebinin gelişmesi için ilk adım Meşrutiyet devrinde atılmıştır. Bu defa ‘‘Ticaret Mektebi lisi’’ adı verilen müessesenin kütüphanesi ve kimya laboratuvarları bu devir başında kurulmuş, ders programları ihtisas sahibi kimselere yeniden yaptırılmış, ihsaiyat, usulü maliye, meden hukuk dersleri ile o zamana kadar ihtiyarî olarak okutulan İngilizce ve Almanca dersleri programlara konmuş, mektebin yıllık tahsisatı fazlalaştırılmıştır.⁶

1915 de ikinci bir reform yapılarak beklenen faydanın daha geniş ölçüde olması dşnlmş, teşkilt genişletilmş, programlar tekrar gözden geçirilmiş, mektep kısmı evvel ve kısmı sni adlarıyla, iki kısma ayrılmıştır. Kısmı evvel üç senelik tl bir tahsil, kısmı san de üç senelik l bir tahsil müessesesi halinde teşkiltlandırılmıştır. Ayrıca kısmı evvele bağlı ve küçüklere mahsus bir de üç senelik amel ticaret şubesi açılmıştır. Kısmı evvelde umumî ticaret bilgileri amel bir

5 Bk. Maarif Salnamesi, cilt 3.

6 Bk. Maarif Salnamesi, cilt 3.

şekilde öğretilmekte, kısmı sâlide de hem nazarî hem ameli bir tahsil yolu takip edilmekteydi. Bu gelişme devrinde, ilk defa olarak, ihtisasa doğru bir adım atılmış ve mektebin âli kısmında bankacılık, sanayi ve şehbenderlik şubeleri açılmıştır.

4. CUMHURİYET DEVRİNDE YAPILAN HAMLELER

Cumhuriyet devrimizin maarif alanındaki ilk ileri hareketini mektebimizde görüyoruz. 1924 yılında, ilk defa olarak, kız-erkek beraber öğretime okulumuzda başlanmıştır. Cumhuriyet devrimizde yapılan üçüncü ve dördüncü gelişme hamleleri ile ticaret öğretiminde ihtisasa doğru yeni bir çıkış açılmıştır. 1924 de İktisat-Muhasebe zümreleri halinde yürütülen ihtisat öğretimine 1925 yılında Bankacılıkla birlikte sigortacılık şubesi de katılmıştır. Memleketimizde o tarihte tamamen yabancılar elinde bulunan sigortacılık mesleğinin bugün millî unsurlar eline geçmiş olmasında ve bu alanda çok kıymetli sigortacılarımızın yetişmiş bulunmasında mektebimizin büyük bir hissesi vardır.

Yine aynı yıl içinde, Fransa'daki benzerlerinin programlarından faydalanarak okul programlarında yenilikler yapılmıştır. “Ecole des Hautes Etudes Commerciales” ın karşılığı olarak, okulumuza “Ulumu Âliyei Ticariye Mektebi” adı verilmiştir.

1936 yılına kadar fakültatif bir rejimle idare edilen müessesede yeni bir değişiklik daha yapılarak, sömestr usulü yerine, sınıf usulü konulmuş, bu suretle devam ve imtihan rejimi daha mazbut bir şekilde sokulmuştur. Adı “Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu” na çevrilen müessesemiz, 1938 yılında, İktisat Vekâletinden Maarif Vekilliğine devredildikten sonra, gayesine en yakın bir öğretim sistemi içinde, çalışma ve gelişmesine devam etmektedir.

Son beş yıl içinde talebe sayısı bir misli artan okulumuzun dershaneleri ve tedris kadrosu genişletilmiş, kimya laboratuvarı tesis ve kütüphanesi tanzim edilmiş, neşriyat, yardım ve iş büroları kurularak ders kitapları bastırılmıştır, burslar tesis edilmiş, talebeye nizam, disiplin ve samimiyet havası içinde çalışma ruhu aşılanmıştır.

a) Okulun Bugünkü Durumu

Cumhuriyet devrimizde, millî ekonomiye verilen önem sayesinde, bir taraftan devlet eliyle kurulan işletmelerin, diğeri taraftan fert teşebbüsü ile meydana getirilen millî ve hususî müesseselerin sayısı o derece çoğalmıştır ki, bunların idare ve işletilmesi için, ilmî, teknik ve tatbikî bilgilerle yetiştirilmiş gençlere büyük bir ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden çok önem kazanan İktisat ve Ticaret öğretimi her yıl bir kat daha artan bir istekle karşılanmaktadır.

Okulumuz, bugünkü durumu ile bu büyük ihtiyacı, kısmen olsun, karşılamak ödevini üzerine almıştır. Talebe sayısı 1300 ü aşmış bulunan okulumuzda, geniş bir ekonomi kültürü içinde, ticaret branşlarında derinleştirip ihtisaslandırılan bir öğretim yolu takip edilmekte, meslekî hukuk derslerine de gereği kadar yer verilmektedir. Bu sayede, zamanımız ekonomisinin güç ve çeşitli olayları karşısında, gençlerimizin sağlam bir bilgiye dayanarak iş ve hayat savaşına cesaretle atılabilmelerine çalışılmaktadır.

1940 yılı talimatnamesiyle kurulan yeni çalışma rejimi de talebenin okula muntazam devam etmesini ve ders yılı içinde çalışmasını sağlamıştır. Bu ciddi şartlar altında yetiştirilen gençlerin müsabaka imtihanlarında kazandıkları dereceler, çalıştıkları müesseselerde ve tuttıkları işlerde gösterdikleri başarılar yeni çalışma tarzının iyi sonuçlarını göstermektedir. Gerek resmî daireler gerekse hususî kurumlarca daima aranan ve istenen okulumuz mezunları bu özlü çalışmalardan elde edilen kazancın canlı örnekleridir.

Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu 60 yıldan beri yurdumuzda ticaret öğretiminin düzenleyici rolünü yapmak suretiyle de büyük hizmetler görmüştür. Bugün yurdumuzun ticaret merkezlerinde bulunan ticaret okullarımızın başında ve içinde çalışanların çoğu hep okulumuzun yetiştirdiği kıymetli unsurlardır.

b) Mesleki ve Teknik Öğretim Nizâmı İçinde Okulun Gelecekteki Ödevi

Zamanımızda, ticaret, sanat ve maliye alanındaki çalışmalar o kadar fazlalaşmıştır ki, bunları düzenleyecek ilim ve fikir hareketlerinin çokluğu bir insan dimağının alamayacağı kadar genişlemiştir.

Geçen umumî harpten sonra, iktisat ve ticaret bilgilerinin nazariyat ve tatbikatında, hukuk ve hesap sistemlerinde görülen büyük yeniliklerin, ikinci cihan harbinden sonraki yıllarda, daha çeşitlilerini görmek kabil olacaktır. Klâsik ekonomi nazariyelerini bile altüst eden bu sürekli değişiklikleri yerinde ve zamanında takip etmek, yurt ekonomisi ile ilgili taraflarını incelemek, karşılıklı tedbirleri arayıp bulmak ekonomi ve ticaret öğretiminde derin bir ihtisaslaşmayı icap ettirmektedir.

Asrımızda her ilim sahasında ihtisasa doğru geniş bir çığır açılmıştır. Nasıl ki eskiden botanik ve kimya bir ilim şubesi olarak okutulurken, zamanla, birbirinden ayrılmış ve yalnız kimya ilminin uzvî, gayri uzvî, sınaî, farmasotik kimya gibi çeşitli ihtisas kolları meydana gelmişse, tıpta, hukukta, iktisat ve ticarete de ihtisasa doğru gidilmiş; ziraî, sınaî, ticarî ve içtimaî iktisat kolları, iç ve dış ticaret branşları ayrı ayrı ihtisas şubeleri haline getirilmiştir.

Her ilim eskidikçe, ilerledikçe kollara ayrılmakta ve ihtisaslaşma, ana gövdeden ayrılmamak şartı ile, bu kollar üzerinde derinleşerek elde edilmektedir. İktisat ve ticaret bilgilerinin çokluğu ve genişliği bu ihtisaslaşmayı, aksi iddia edilmeyecek şekilde, lüzumlu kılmaktadır.

Yüksek İktisat ve Ticaret Okulumuz'da ihtisaslaşma henüz başlangıç devresindedir. Bugünkü şartlar içinde, iktisat ve ticaretin umumî öğretiminden ibaret olan kuvvetli bir lisans bilgisi verilmekle iktifa olunuyor. Üç yıllık tahsil devresinin beş sönemstri umumî lisans öğretimine, ancak bir sönemstri de meslekî ihtisas öğretimine ayrılabilir.

Halbuki, içinde bulunduğumuz ihtisaslaşma devrinde, okulumuzda ihtisas öğretime daha çok yer ve önem vermek emelindeyiz.

Şöyle ki; üç yıllık umumî lisans öğretiminden sonra, ayrıca bir yıllık ihtisas öğretime bu ihtiyacı şimdilik karşılayabilir.

Millî Şefimizin pek yakından takip ettikleri Meslekî ve Teknik öğretim davası ile Cumhuriyet devri maarif politikasında ihtisas öğretime doğru yeni ve büyük bir adım daha atılmıştır. Bu davanın amacı; umumî öğretim nizamının yanında, ekonomik ve teknik öğretim nizamının, yurt ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde, kurulması ve önem kazanmasıdır.

Bu hamlenin ilk başarılarını teknik öğretim alanında görmekte bahtıyız. Fakat; ziraat, ticaret; nakliyecilik, bankacılık, sigortacılık... gibi bütün ekonomik çalışmalarda vazife alacak memleket gençliğinin aynı hızla yetiştirilebilmesi için, teknik öğretimle beraber, ekonomik öğretim yolunda da ikinci ve büyük bir hamleye ihtiyacımız vardır.

Memleketimizdeki ticaret unsurlarının millî ruh ve meslekî ahlâka sahip olmalarını sağlamak için ticaret öğretim müesseselerimizi bugünkünden daha büyük bir ehemmiyetle karşılamamız, bir taraftan zekâ ve kabiliyetini şahsî teşebbüslerde kullanabilecek zümreyi, diğer taraftan da devlet eliyle kurulan ekonomik işletmelerimizi inançla ellerine bırakabileceğimiz, ahlâk, hukuk, iktisat ve ticaret bilgileriyle bezenmiş, Cumhuriyet gençliğini sayı itibariyle çoğaltmamız lâzımdır.

Milletlerin refah ve saadetinin ancak ekonomik kalkınmalarına bağlı olduğu bir devirde, tekniksiz ekonomi olamayacağı gibi ekonomisiz teknik de olamaz. Nasıl ki endüstri ve ticaret kelimeleri, ad ve soyadı gibi, birbirine kuvvetle bağlı iseler tüccar, banka, maliyet, elektrik, eşantıyon gibi kelimeler de ekonomi ailesi içinde, birbirinden ayrılmaz fertlere benzerler. Bir malı çıkarma, *yapma*, *satma* modern iş âleminin birbirini tamamlayan üç büyük faktördür. Satılan mal millî bir kazançtır. Fakat satılmayanı elde etmek için sarf edilen para ve enerji ise millî bir kayıptır. Endüstri ve ticaret birbirini düzenleyen ekonomik bir bütün olduğuna göre, meslekî ve teknik öğretimin hakikî

manası da *ekonomik ve teknik kültür birliği* demektir. Bu kültür birliği içinde yer alan Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'nun ödevi ve ideali; yalnız millî ekonomi makinesinin tamamlayıcı parçalarını meydana getirmekle kalmamakta, aynı zamanda bu makinenin umumî durumu üzerinde derin düşünüş ve inceleyiş kabiliyetlerinin inkişafına yol açmaktadır.

Henüz küçük bir zümre halinde bulunan iktisatçılarımız ve teşekkül halinde bulunan millî tüccar sınıfımız; milletlerarası ticaret teamülleri, ihracat mallarımıza istekli veya rakip memleketlerin ekonomik durumları, dilleri, huyları, paraları, gümrükleri ilâh... hakkında umumî ve meslekî bilgileri yeter derecede elde etmezlerse, büyük harpten sonra da bugün çekilen sıkıntıların başka şekilleriyle karşılaşacağımıza şüphe etmemeliyiz. Zamanımızda bile, ticaret işlerinin meleke ve pratikle çevrilebileceğini düşünen ve söyleyenler de yok değildir. Ancak, bu gibi kimseler 17 inci asrın ekonomi ve ticaret zihniyetini taşıyan ve zamanımızın ticaret tekniği hakkında bilgi sahibi olmayanlardır. Vakıa içinde bulunduğumuz buhranlı harp yıllarında, bu bilgiye sahip olmaksızın, tesadüflerin yardımıyla veya nizamsız yollara sapma cüretiyle servet sahibi olanlar vardır. Fakat unutmamalıyız ki harp yıllarını takip edecek uzun sulh yılları önümüze açılacaktır. O vakit ilim ve teknik erbabının fırsatçı ve cüretkârlar sınıfına galebe çalacağına emin olmalıyız.

Netice itibariyle; toprakaltı ve toprak üstü servetlerimizin çıkarılması, işletilmesi ve kıymetlendirilmesi için müteahhit, mühendis, mimar, tüccar, teknisyen, bankacı, nakliyecisi, sigortacı... gibi ekonomik ve teknik kültür almış, büyük sayıda kaliteli insana ihtiyacımız vardır. Millî servet yaratan bu vasıflı insanı hazırlayacak yegâne vasıtamız da ekonomik ve teknik öğretim yoludur.

Cumhuriyet devrinde gelişen, yükselen ve yeniden kurulan müesseselerimizi, bu ışıklı yoldan, tam ve olgun şekillerine doğru götürmekteyiz. Bizi amacımıza yaklaştıran her adımımız, yakın bir gelecekte, idealimizin gerçekleşeceğine bir işaret sayılır.

Nihad SAYAR
29 Birinci teşrin 1943